

INTERPELLATION TILL STATSRÅD

Från Riksdagsförvaltningen
2015-11-06
Besvaras senast
2015-11-20

Till justitie- och migrationsminister Morgan Johansson (S)

2015/16:154 Avskaffandet av Fideikommiss och friköp av historiska arrenden

Fideikommiss innebär att en person på grund av en föreskrift i ett gåvobrev eller testamente innehar egendom med ett slags inskränkt rätt att disponera över denna. Egendomen kan bestå av en fastighet eller lös egendom som till exempel en boksamling eller ett penningkapital. Vanligen har givaren eller den som skrivit testamentet föreskrivit att egendomen för obegränsad tid ska ärvas av äldste manlige bröstarvinge i kommande släktled inom en eller flera släkter och att egendomen inte får belånas, säljas eller förminsas på annat sätt. Instiftandet av fideikommiss var under 1700-talet ett sätt att behålla egendomar odelade vid arvskiten genom att sätta arvslagstiftningen ur spel. Egendomskonstruktionen gjorde oftast förste sonen till ny egendomsherre i form av fideikommissarie medan alla döttrar gjordes arvlösa tillsammans med de yngre sönerna.

Trots fideikommissets orättvisa konstruktion och dess patriarkala karaktär kan vi i dag förstå instiftarnas syften, eftersom det då saknades andra metoder att bibehålla egendomar intakta vid arvskiten. I dag är situationen annorlunda. Dagens aktiebolagslagstiftning samt en rad andra möjliga ägandekonstruktioner gör företags och andra egendomars sammanhållande oberoende av arvskiten. Därför har också de flesta fideikommiss avvecklats. I de fall ägarna haft intresse av att hålla samman egendomen har detta kunnat ske i andra former. I de flesta andra länder där fideikommissinstitutet funnits har det avvecklats för länge sedan, ofta redan under 1800-talet.

Sedan år 1810 är det enligt lag inte tillåtet att stifta nya fideikommiss i fast egendom och sedan år 1930 inte heller i lös egendom. Riksdagen antog 1963 lagen (1963:583) om avveckling av fideikommiss. Lagen innebär att ett fideikommiss ska upphöra när innehavare av fideikommiss avlider. Vid avvecklingen har efterträdaren till fideikommisset därvid rätt till hälften av egendomen och resten fördelas enligt dagens arvs- och testamentslagstiftning.

Sedan lagen trädde i kraft har ca 170 fideikommiss avvecklats. Ca 50 kvarstår. I undantagsfall kan dock regeringen besluta om en förlängning av fideikommisset om egendomen har synnerligt kulturhistoriskt värde eller om det finns andra särskilda skäl. Tidigare regeringar har medgett förlängning i sex fall. Som argument för beviljande av dispenser framförs bevarandet av kulturskatter och andra miljöer. Att behålla patriarkal lagstiftning som

åsidosätter dagens arvslagstiftning framstår ur ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv som absurt.

Möjligheten för regeringen att förlänga ett fideikommiss leder i praktiken också till att en eventuell arrendator aldrig kommer att erhålla rätt att friköpa egendom som ingår i ett fideikommiss där förlängning medgivits. Med historiska arrenden avses mark som arrenderats av samma släkt i flera generationer. Frågan om friköpsrätt av historiska arrenden har varit aktuell i över 100 år. Riksdagen tog 1989 det första steget mot denna reform genom beslutet att en sådan friköpsrätt borde införas. I sitt delbetänkande, *Historiska arrenden* (SOU 1991:5), framlade en enhällig kommitté ett förslag till en lag om att friköpa historiska arrenden. Något förslag till lag om friköp lades dock aldrig fram av regeringen (prop. 1994/95:155).

Rätten för arrendatorer att friköpa den jord som de i generationer har brukat är en väsentlig samhällsfråga av medborgarrättslig karaktär. Det är orättvist att arrendatorerna inte har någon möjlighet att förvärva den trygghet och rättssäkerhet som äganderätten till den arrenderade gården skulle ge. Det finns en obalans i avtalsförhållandet mellan jordägare och arrendator där arrendatorn är den svagare parten. Jordägaren har generellt större ekonomiska resurser att driva en tvist och ofta bättre juridiska kunskaper än arrendatorn. I praktiken är de personer som arrenderar den aktuella typen av mark fortfarande frälsebönder. I många fall har de inte möjlighet att skjuta av till exempel vildsvin och gäss som förstör grödorna. I stället tar jordägarna betalt för att låta andra personer jaga på marken.

Adelns privilegier har avskaffats, men än lever rester kvar. Genom att införa en rätt till friköp av historiska arrenden och avveckla kvarvarande fideikommiss kan vi även avskaffa en av de sista resterna av det gamla feodalsamhället. Mot bakgrund av det ovan anförda vill jag ställa följande frågor till justitie- och migrationsminister Morgan Johansson:

1. Avser ministern att avskaffa adelns sista privilegium?
2. Avser ministern att avveckla de sista fideikommisserna?
3. Avser ministern att göra det möjligt att friköpa historiska arrenden?

.....

Håkan Svenneling (V)

Överlämnas enligt uppdrag

Lisa Gunnfors